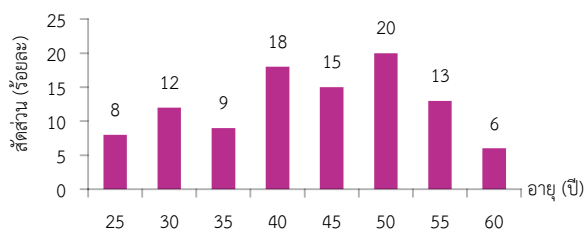

การออมที่ไม่ใช่ตัวเงิน : ทางเลือกในการสร้างรายได้ในอนาคต

การออมที่ไม่ใช่ตัวเงิน อาทิ การออมในรูปแบบการปลูกไม้ยืนต้น และการเลี้ยงสัตว์ ถือเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างหลักประกันทางด้านรายได้ให้กับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้น้อย แต่การจะส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จต้องมีการปรับกระบวนที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน และมีมาตรการโดยอาศัยกลไกความร่วมมือของคนในชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม

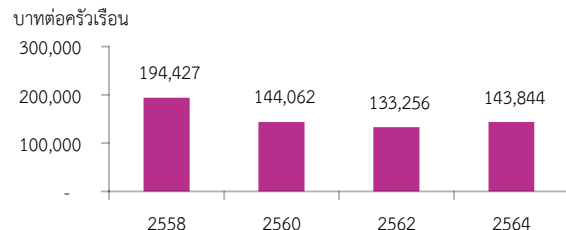
การออมเป็นการสะสมเงินหรือทรัพย์สินไว้สำหรับวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อาทิ ใช้ซื้อสิ่งที่ต้องการ ใช้ในยามฉุกเฉิน และใช้ยามเกษียณหรือมีเหตุให้ต้องหยุดทำงาน ทำให้การออมเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐให้การส่งเสริมมาอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี 2564 พบว่า ครัวเรือนไทยถึงร้อยละ 72 มีการออมเงิน แต่มูลค่าการออมกลับไม่สูงนัก และมีแนวโน้มลดลง โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 143,844 บาทต่อครัวเรือน ลดลงจากปี 2558 ที่มีมูลค่า 194,427 บาท ขณะเดียวกันช่วงเวลาที่คนไทยเก็บออมยังค่อนข้างช้า กล่าวคือ คนไทยเริ่มวางแผนการออมที่อายุ 42 ปี และทำให้ครัวเรือนไทยกว่าร้อยละ 86 มีเงินออมในจำนวนที่ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในระยะเวลา 1 ปี หากต้องหยุดทำงาน ตลอดจนไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้จ่ายในยามเกษียณ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย¹⁶ ที่มีมูลค่าการออมเฉลี่ยในปี 2564 เพียง 38,097 บาทต่อครัวเรือนต่ำกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ปานกลาง 1 เท่า และต่ำกว่าครัวเรือนที่มีรายได้สูงถึง 10 เท่า โดยกลุ่มนี้มีเงินออมต่ำส่วนหนึ่งเพราะส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมซึ่งมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ขึ้นกับฤดูกาล และราคาสินค้าที่มีความผันผวน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการออมเงินของคนกลุ่มนี้ ขณะเดียวกันยังเป็นกลุ่มที่ขาดหลักประกันด้านรายได้หลังเกษียณจากการเป็นแรงงานนอกระบบ โดยเมื่อเกษียณอายุจะได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

แผนภาพ 21 สัดส่วนของคนไทยที่เริ่มวางแผนการออมในแต่ละช่วงอายุ

ที่มา: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

แผนภาพ 22 มูลค่าการออมเฉลี่ยของครัวเรือนไทย

ที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2558 - 2564

จะเห็นได้ว่า เกษตรกรผู้มีรายได้น้อยนอกจากมีอุปสรรคในการออมจากการมีรายได้ไม่แน่นอนแล้วยังขาดหลักประกันด้านรายได้หลังเกษียณอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันมีแนวทางที่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ โดยการส่งเสริมการออมทางเลือก ซึ่งเป็นการออมในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่ตัวเงิน อาทิ การออมในรูปแบบของไม้ยืนต้น และการเลี้ยงสัตว์ กล่าวคือ

¹⁶ ครัวเรือนในกลุ่ม bottom 40 คือ กลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำที่สุด

การออมทรัพย์ในรูปแบบของการปลูกไม้ยืนต้น ซึ่งเป็นการปลูกต้นไม้ ทั้งไม้เศรษฐกิจ และไม้พันธุ์ท้องถิ่น ในพื้นที่ของตนเอง ทั้งในบริเวณที่อยู่อาศัย หรือในพื้นที่เหลือที่ไม่ได้ทำการเกษตร โดยไม่ต้องมีการดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งการออมไม้ยืนต้นมีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนในช่วงปี 2547 - 2548 โดยสภาผู้นำชุมชนแห่งชาติ (ปัจจุบันคือสภาองค์กรชุมชน) ได้เสนอแนวคิดเรื่องปลูกต้นไม้ใช้หนี้ต่อรัฐบาลในขณะนั้น เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินให้เกษตรกร โดยให้เกษตรกร นำต้นไม้ที่ตนเองปลูกไปเป็นทรัพย์สินเพื่อค้ำประกันเงินกู้หรือชำระหนี้สินให้แก่ธนาคาร ซึ่งแนวคิดดังกล่าว ถูกพัฒนาต่อยอดโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่ได้จัดทำโครงการธนาคารต้นไม้ขึ้น ในปี 2549 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนปลูกต้นไม้ตามแนวพระราชดำริ ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งปัจจุบันมีเกษตรกรเข้าร่วมและปลูกไม้ยืนต้นกว่า 12 ล้านต้น ต่อมาในปี 2560 คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคม ได้นำเรื่องการปลูกต้นไม้ยืนต้นมูลค่าสูงมาเป็นประเด็นปฏิรูปในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง และทำให้ในปี 2562 รัฐบาลจึงได้จัดทำโครงการชุมชนไม่มีค่า ควบคู่กับการปลดล็อกกฎหมายไม้หวงห้ามและไม้หายาก จำนวน 171 ชนิด ให้สามารถปลูกและตัดขายสร้างรายได้ให้กับผู้ปลูกได้อย่างเสรี รวมทั้งกำหนดให้ไม้มีค่า 58 ชนิด ที่ปลูกบนที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์สามารถใช้เป็นหลักประกันธุรกิจและค้ำประกันสินเชื่อได้ตามกฎหมาย ทั้งนี้ การปลูก ไม้มีค่าเป็นการออมที่ใช้เงินต้นต่ำ แต่ให้ผลตอบแทนสูง โดยต้นทุนเกิดจากค่าแรง และค่าพันธุ์พืชซึ่งปัจจุบัน กระทรวงเกษตรมีการแจกพันธุ์พืชเศรษฐกิจฟรีให้กับประชาชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้นทุนส่วนใหญ่อยู่ที่ค่าแรง เท่านั้น ซึ่งเมื่อประเมินเป็นผลตอบแทน จากการศึกษาของ ประกาศิต มหาสิงห์ เรื่อง รูปแบบการออมโดยการปลูก ไม้ป่าผสมบนพื้นที่ขนาดเล็กสำหรับเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน (พื้นที่ย่อยที่ 1) ของประเทศไทย พบว่า การปลูก ไม้ยืนต้นให้ผลตอบแทนสูงกว่าดอกเบี้ยยเงินฝากหลายเท่าตัวโดยมีอัตราผลตอบแทนถึงร้อยละ 17.90 ต่อปี

ธนาคารต้นไม้ บ้านถ้ำเสือ

บ้านถ้ำเสือเป็นชุมชนขนาดเล็ก เหนือเขื่อนแก่งกระจาน จ.เพชรบุรี มีการจัดตั้งธนาคารต้นไม้ ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจที่เข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ โดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูผืนป่าสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็นคุณค่าของต้นไม้ และสามารถใช้เป็นหลักประกันเงินกู้ ช่วยบรรเทาปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในพื้นที่ บ้านถ้ำเสือได้ โดยเน้นการปลูกต้นไม้สายพันธุ์เดิมที่เคยปลูกในพื้นที่ เช่น สัก ตะเคียนทอง พยุง ยางนา มะค่าโมง ประดู่ เป็นต้น โดยเมื่อต้นไม้มีอายุ 4 - 5 ปีขึ้นไป มีความสูงอย่างน้อย 1.30 เมตร และเส้นรอบวง 3 เซนติเมตรขึ้นไป จะสามารถ นำมาขึ้นทะเบียนเป็นไม้ประกันการกู้ยืมได้ที่ผ่านมา มีผู้ที่เข้าร่วมโครงการธนาคาร ต้นไม้ และใช้ต้นไม้เป็นประกันเงินกู้แล้ว จำนวนเกือบ 200 ต้น คิดเป็นวงเงินกู้กว่า 3 ล้านบาท โดยต้นไม้เหล่านี้ถือเป็นทรัพย์สินของทางธนาคาร ผู้ยืมจะต้องดูแล ไม่ตัดต้นไม้ที่ใช้ประกันเงินกู้ ทั้งนี้ ในพื้นที่ชุมชนถ้ำเสือ ยังไม่เคยเกิดเหตุการณ์ ลักลอบตัดต้นไม้ที่ใช้ประกันเงินกู้ เนื่องจากมีกฎระเบียบและบทลงโทษที่ชุมชนรับรู้ ร่วมกัน

ที่มา: <https://www.salika.co/2022/09/08/tree-bank-to-community-tourism-model-at-tamsua/>

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะให้ผลตอบแทนสูง และสร้างประโยชน์ได้เป็นจำนวนมาก แต่การปลูกไม้ยืนต้นยังมี อุปสรรคที่สำคัญ คือ การขาดแรงจูงใจและกฎระเบียบที่ยังไม่เอื้ออำนวย อาทิ พระราชบัญญัติเลื่อยโซยนต์ พ.ศ. 2545 ที่กำหนดว่าห้ามเคลื่อนย้ายเลื่อยโซยนต์ข้ามเขต รวมถึงมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2537

ที่กำหนดให้สามารถตั้งโรงงานแปรรูปไม้ได้เฉพาะไม้ 13 ชนิด และไม้ยางพาราเท่านั้น นอกจากนี้การใช้ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจเป็นหลักทรัพยากรค่าประกันทางธุรกิจยังมีไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากการที่ยังขาดหลักเกณฑ์กลางในการประเมินราคาต้นไม้และการติดตามตรวจสอบสภาพต้นไม้ในช่วงการให้สินเชื่อ ทำให้ปัจจุบันมีเพียง ธนาคารของรัฐ ได้แก่ ธ.ก.ส. ธนาคารกรุงไทย และไฟโไฟแนนซ์ ที่ยอมรับการนำต้นไม้มาค้ำประกันเงินกู้ได้เท่านั้น

ด้านการออมทรัพย์ในรูปแบบของการเลี้ยงสัตว์ อาทิ การเลี้ยงโค กระบือ สุกร ไก่ ปลา ซึ่งการเลี้ยงสัตว์ถือเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกรและประชาชนในชนบทที่เปรียบเสมือนการเก็บออมทรัพย์ของชาวบ้าน โดยรูปแบบการเลี้ยงสัตว์เป็นลักษณะของการปล่อยให้สัตว์หากินตามธรรมชาติ หรือให้อาหารจากสิ่งที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน โดยการออมแบบปศุสัตว์ อาทิ โค/กระบือ ที่มีอายุ 5 ปีขึ้นไป ถือเป็นอายุที่สามารถขายได้ประมาณ 25,000 - 50,000 บาทต่อตัว ขึ้นอยู่กับขนาดตัวและราคาตลาดในแต่ละปี ส่วนต้นทุนการเลี้ยงโค/กระบือไม่สูงมาก สามารถปล่อยให้หากินตามธรรมชาติได้ นอกจากนี้ ยังมีประโยชน์อื่น อาทิ ช่วยในการเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ช่วยกำจัดวัชพืช ใช้มูลเป็นปุ๋ย หรือเก็บมูลไปขาย ซึ่งเปรียบเสมือนได้ดอกเบี้ยจากการออมเงินอีกด้วย ขณะที่การเลี้ยงสุกร ซึ่งถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่ได้รับความนิยมเช่นกัน เนื่องจากเนื้อสุกรเป็นวัตถุดิบหลักในการทำอาหาร อีกทั้งเป็นส่วนประกอบสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งต้นทุนการเลี้ยงค่อนข้างต่ำ โดยใช้รำข้าว ปลายข้าว และเศษอาหารที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน และเมื่อสุกรเติบโตจนอายุประมาณ 1 ปี ก็โตพอที่จะขายส่งตลาดได้ ในราคาตัวละ 8,000 - 9,000 บาท โดยหากรวมมูลค่าของปศุสัตว์ไว้เป็นเงินออมของครัวเรือน เฉพาะครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2564 พบว่า มูลค่าการออมของครัวเรือนเหล่านี้เพิ่มขึ้นจาก 38,097 บาทต่อครัวเรือน เป็น 49,865 บาทต่อครัวเรือน อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงสัตว์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการออมยังไม่ได้มีการยอมรับมากนัก ส่วนใหญ่จะเน้นเพื่อการขายและการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ขณะเดียวกัน การเลี้ยงสัตว์จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรม และโรคในสัตว์ชนิดนั้น ๆ ซึ่งอาจขาดทุนในกรณีที่เกิดโรคระบาด

การเลี้ยงสัตว์อย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่ละนา

บ้านแม่ละนา จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวไทยใหญ่ ชาวบ้านมีอาชีพทำการเกษตรทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด โค กระบือ สุกร โดยมีรูปแบบการเลี้ยงสัตว์จะปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ ยกเว้นหมูที่จะทำคอกขังไว้ สัตว์เหล่านี้ เปรียบเสมือนธนาคารออมทรัพย์ของชาวบ้าน เป็นแหล่งสำรองอาหาร เพื่อใช้ในกิจกรรมตามประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการขายสร้างรายได้ ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายและภาระหนี้สินของครัวเรือนได้ โดยช่องทางการขายมี 2 ช่องทาง ได้แก่ พ่อค้ามารับซื้อโดยตรงถึงที่ และการขายผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยราคาขายสัตว์เลี้ยงของชุมชนแม่ละนา พบว่า โค (ขึ้นอยู่กับขนาด) ราคาขาย 12,000 - 25,000 บาท/ตัว กระบือ (ขึ้นอยู่กับขนาด) ราคาขาย 38,000 - 50,000 บาท/ตัว สุกรใหญ่ เฉลี่ย 8,500 บาท/ตัว (ขึ้นอยู่กับอายุ) ทั้งนี้ ชาวบ้านจะมีการกำหนดกฎกติการ่วมกันของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านแม่ละนา บนพื้นฐานความสมัครใจและเต็มใจ

ที่มา: องค์ความรู้ตำบลรูปธรรม การจัดการระบบการเลี้ยงสัตว์อย่างยั่งยืนบ้านแม่ละนา ตำบลปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

จะเห็นได้ว่า การออมที่ไม่ใช้ตัวเงินที่กล่าวมาข้างต้น เป็นทางเลือกหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยภาคเกษตรกรรมที่มีความพร้อมในด้านพื้นที่ และมีประสบการณ์ในการทำเกษตรและปศุสัตว์ ซึ่งมีต้นทุนต่ำ และสามารถนำมาใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน รวมทั้งเป็นหลักประกันทางด้านรายได้ให้กับครอบครัว อีกทั้ง หากมีความชัดเจนในการตลาดคาร์บอนเครดิตยังเป็นอีกช่องทางที่ช่วยให้เกษตรกรมีรายได้จากการขายเครดิตได้อีกด้วย จากประโยชน์หลายประการข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของการออมในรูปแบบนี้ซึ่งควรต้องได้รับการส่งเสริม และขยายผลให้มากขึ้น โดยการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรเห็นถึงประโยชน์ และส่งเสริมการดำเนินการดังกล่าว โดยอาศัยกลไกความร่วมมือของคนในชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ธนาคาร และองค์กรพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้คำปรึกษากับเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งปรับปรุงกฎระเบียบให้สอดคล้องและไม่เป็นอุปสรรคต่อการออมรูปแบบนี้

